

"פוליטיקה של קהילות"

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

בין פוליטיקה של קהילות לפוליטיקה של יחידים

מאמר תגובה ל"על דעת הקהל"

יהודה מורגנשטרן

שיפוט הפוליטיקה החרדית לפי אמות המידה של הדמוקרטיה הליברלית מחמיץ את המאפיין המרכזי שלה. ביהדות החרדית, הקהילה קודמת ליחיד. בהתאמה, שליחי הציבור מתמנים בידי הקהילה, ולא בידי אינדיבידואלים בודדים שמעוניינים למקסם את טובתם האישית.

במאמרה, "על דעת הקהל", טוענת ד"ר מורן נגיד כי ביזור סמכויות לרשויות המקומיות החרדיות הוא רעיון גרוע. למעשה, היא מסכימה כי העצמה של הרשויות המקומיות החרדיות הייתה יכולה להביא ברכה רבה לתושביהן, אלא שלדבריה, העדרה של תרבות דמוקרטית בקהילה החרדית, משנה את התמונה. במצב הנוכחי, היא אומרת, העצמה של הרשויות לא תועיל לציבור, אלא למפלגות שמנהלות את העיר:

בעולם מתוקן יותר [...] הזירה המקומית החרדית יכולה הייתה לשמש זירה לפריחה תרבותית ודתית, להוות תמונת ראי ליופי ערכיה של הקהילה החרדית, ולקדם את השפעתה החיובית במרחב הישראלי הכללי. אך [...] למרבה הצער, התרבות השלטונית החרדית מסמנת לשלטון המקומי המגזרי אופק מוגבל למדי, שאולי ישמר את כוחה של ההנהגה המקומית הקיימת, אך גם את מעמדן המפוקפק של הרשויות החרדיות כ'חצר האחורית' של מדינת ישראל.

ההאשמות שמותחת נגיד על התנהלות הרשויות העירוניות הינן חמורות ביותר. במה דברים אמורים? מהן החולשות המהותיות שמהן לדעתה סובלות הרשויות המקומיות החרדיות? דומני שאפשר לסכם אותן בשתיים שהן אחת: חוסר מקצועיות וחוסר תודעת שירות, ששתיהן נובעות מהבעיה העקרונית, אותה היא מכנה "חוסר ייצוג של הציבור":

על מנת להיכנס ל'טרקלין' – להצדיק ביזור של סמכויות ומשאבים וקבלת אוטונומיה מקומית לניהול ענייניהן הפנימיים – הערים החרדיות נדרשות לשינויים והתאמות משמעותיים. הן צריכות לאמץ נורמות עבודה מקצועיות ותרבות ארגונית תקינה, ולקדם

ערכים של מקצועיות, מנהל תקין, שקיפות ודיווחיות. מעל הכל, הן צריכות לשנות את האופן שבו מנוהלת הפוליטיקה החרדית, כדי שזו תתחיל, אחת ולתמיד, לייצג באמת את הציבור שעומד מאחוריה.

חוסר הייצוג של הציבור שהיא מאשימה בו את הפוליטיקה החרדית אינו ניתן להבנה כפשוטו. הרי הפוליטיקה המקומית החרדית אינה שונה במבנה הפורמלי שלה מהפוליטיקה המקומית שאינה חרדית. הנציגים נבחרים לעירייה על ידי התושבים, שמצביעים למפלגות המייצגות אותם. אי אפשר לומר שרשויות מקומיות חרדיות הן יותר "מפלגתיות" ממקומות אחרים. המבנה השלטוני בישראל מורכב ממפלגות, שמרכיבות ביחד קואליציה לעומת אופוזיציה. גם אם בבני ברק לא התבצעו בחירות במשך מספר שנים, לא היה זאת מחמת כוח כפייה דיקטטורי הנתון בידי מנהיגי העירייה, אלא מחמת הסכם שנחתם בהסכמת כל נציגי התושבים. התושבים החליטו לוותר על המהומה הבזבזנית ומלאת המחלוקת והשנאה שמכונה "בחירות דמוקרטיות", ולהסדיר את ענייניהם והמחלוקות ביניהם בדרך מכובדת ורגועה יותר. כל נציג עירייה היה יכול לערער על כך, כפי שאכן קרה בבחירות האחרונות. והנה, למרבה הפלא – התוצאה לא השתנתה – התושבים בחרו בסדר הקיים והעידו כי הוא נוח להם.

אין זאת אלא שנגיד מכוונת לייצוג מסוג אחר, כפי שהיא עצמה כותבת:

הרעיון המוביל את מגמת חיזוק השלטון המקומי המודרני הינו ההכרה בכך שהחלטות צריכות להתקבל על ידי מי שיושפע מהן [...] כשרשימת הנבחרים המקומיים מוכתבת 'מלמעלה' וכיסאם מובטח מכוח הסכמות סיעתיות ואינטרסים פוליטיים שאינם מקומיים, מחויבותם הראשונית והגדולה ביותר של הנבחרים המקומיים הינה לסיעה או לגורם הממנה ולא לציבור התושבים. כשקולו של הציבור, על פרטיו הרבים והמגוונים, לא נשמע (או לא יכול להישמע) הוא לא יכול לבוא בחשבון ראוי בהחלטות השלטוניות והצרכים. האינטרסים וההעדפות הכנים של הציבור פשוט אינם באים לידי ביטוי.

נגיד מעמתת אפוא בין פוליטיקה שמשמיעה את "קולו של הציבור על פרטיו הרבים והמגוונים", לבין פוליטיקה של "הסכמות סיעתיות ואינטרסים פוליטיים שאינם מקומיים".

לגבי אינטרסים פוליטיים שאינם מקומיים, דומני שהיא מגזימה בחשיבותם. גם אם יש לנציגים החרדים בכנסת השפעה כלשהי על הפוליטיקה המקומית, היא אינה באה כמעט לידי ביטוי בעבודה השוטפת של הרשות. הרשות המקומית מוטרדת מכל מה שרשות מקומית מוטרדת ממנו: חינוך, תברואה, תחבורה, דיור, עסקים, שירותי בריאות ורווחה וכיוצא באלו. הדבר האחרון שנציגי הציבור בכנסת רוצים לטפל בו הן בעיות מקומיות אלו. עם זאת, הנקודה השנייה שהיא מעלה, הניגוד בין שימת דגש על "פרטיו הרבים והמגוונים של הציבור" לבין "הסכמות סיעתיות" אכן מאפיינת את הפוליטיקה החרדית: הפוליטיקה החרדית היא פוליטיקה קהילתית ולא פוליטיקה אינדיבידואלית. אך מי אמר שזה רעיון כל כך גרוע?

פוליטיקה של קהילות

הרעיון הדמוקרטי, שד"ר נגיד מחויבת לו בכל ליבה, גורס כי פוליטיקה נעשית בידי אינדיבידואלים שבאים לקדם את האינטרס הפרטי שלהם. כל אחד מאינדיבידואלים אלו מעוניין למקסם את הטובה הפרטית שלו: הוא רוצה שיהיה לו את החניה הכי נוחה, החנויות הכי מרווחות, הדואר הכי מהיר, והקאנטרי-קלאב הכי מפואר – כל זה, כמובן, במחיר הנמוך ביותר האפשרי. יחידים אלו מתאספים יחד, וממנים להם את הנציג שהם הסכימו כי הוא יקדם את האינטרסים שלהם על הצד הטוב ביותר.

הנציג שהם ממנים לעצמם, מחויב אפוא לטוב הפרטי של כל יחיד. מתוך כך, פוליטיקאי שמבקש לקנות את אמון הציבור, יציע במצע שלו מדיניות שמקדמת לדעתו את הטוב הפרטי של המספר הרב ביותר של יחידים באופן היעיל ביותר. אם הוא סבור שהדבר שרוב הציבור מעוניין בו הוא חיזוק הרווחה והפעילות הקהילתית, הוא ינופף במדינות שמאל. אם הוא סבור שהדבר שחשוב יותר מכל לפרט הוא חיזוק העסקים והגברת הביטחון בעיר, הוא ירוץ עם הימין. כך או כך, המדיניות שהפוליטיקאי מקדם מכוונת לטובתו של האינדיבידואל. היחידה הקטנה ביותר המיוצגת על ידי הפוליטיקאי הוא היחיד. לכך מכוונת נגיד כשהיא מדברת על "השמעת קולו של הציבור" – הציבור עבודה הוא אוסף אינדיבידואלים, פרטים יחידים המעוניינים במקסום טובתם האישית.

ברם, הציבור החרדי חושב באופן אחר. הפוליטיקאי אינו מייצג רק את היחיד אלא גם את הקהילה. הציבור החרדי מורכב מקהילות, ולצד הצרכים הבסיסיים של היחיד, הצרכים שלו הם צרכים קהילתיים. כאשר יחיד בציבור החרדי נדרש לבחור לעצמו נציג פוליטי הוא מעניק חשיבות לצרכי הקהילה שלו לא פחות, ואף יותר, מאשר לצרכיו האישיים. הוא מוטרד מהשאלה האם יהיו מוסדות חינוך לבני ובנות קהילתו, והאם יהיה להם בית כנסת ומקווה. גם כשהוא חושב על צרכים שרלוונטיים לכל אדם באופן דומה, כמו חוגים לילדים, הוא מתרגם אותם לעיתים לרמה הקהילתית. הוא שואל האם יהיו חוגים שמתאימים לבני הקהילה, והאם בני הקהילה יוכלו לפתוח עסקים ביתיים בשכונה שלהם. הוא דואג לכך שאם בני קהילתו ירצו לערוך אירוע, הם ימצאו אוזן קשבת ברשות המקומית, שתקצה להם מקום במרחב הציבורי ותאפשר להם לערוך את האירוע כפי רצונם. כשהוא חושב על תעסוקה, הוא חושב על המסגרות הקהילתיות שיאפשרו הכשרה מקצועית, ועל קידום העסקים המקומיים של בני הקהילה. כללו של דבר, הוא לא חושב רק על מה שיקדם את הטוב הפרטי שלו, בתור יחיד, אלא הוא חושב גם על עצמו בתור חלק מקהילה, והוא מוטרד מהשאלה איך ניתן לדאוג לצרכים הקהילתיים. אפשר להבחין אולי בין צרכים בסיסיים אחידים, כגון תברואה ובריאות, לבין צרכים שאופיים משתנה מקהילה לקהילה כגון חינוך, תרבות וכדומה. אולם אבחנה זו אינה חדה, שהרי גם אופי השימוש בקופת חולים משתנה מקהילה לקהילה.

חשוב להדגיש כבר כאן: העובדה שכל יחיד חושב על עצמו בתור חלק מקהילה אינה אומרת שלא אכפת לו מקהילות אחרות, בדיוק כפי שבפוליטיקה אינדיבידואלית העובדה שכל יחיד חושב בראש ובראשונה על טובתו האישית אינה אומרת שלא אכפת לו מאחרים. גם בפוליטיקה קהילתית וגם בפוליטיקה אינדיבידואלית, הדינמיקה הפוליטית נובעת מההבנה שהאדם חייב להסתדר עם אנשים שונים ממנו, שלהם רצונות אחרים והעדפות שונות. השאלה הרלוונטית היא מי הם אותם אחרים, והאם אותם אחרים הם אינדיבידואלים או קהילות. הדינמיקה של הפוליטיקה הדמוקרטית שנגיד מתארת נוצרת מתוך הצורך של היחיד להכיר בהעדפות של יחידים אחרים. הפוליטיקה החרדית, לעומת זאת, נוצרת מתוך הצורך של הקהילה להכיר בהעדפות של קהילות אחרות. נציג של בעלז שמחזיק בתיק השיכון יודע שהוא אינו יכול לדאוג לבני קהילתו בלבד, שאם לא כן,

הנציג של דגל, שמחזיק בתיק החינוך, ידאג אף הוא לטובת קהילתו בלבד. כשם שבדינמיקה הבין-אישית האינדיבידואל מבין שהוא לא יכול לדאוג רק למה שנוח לו, שמא גם שכנו ינהג כך והחיים הציבוריים יחרבו לחלוטין, כך גם בדינמיקה הבין-קהילתית.

הטענה של ד"ר נגיד לפיה הפוליטיקה המקומית אינה מייצגת את הציבור נובעת אפוא מחוסר הבנה בסיסי מהו "הציבור החרדי". היא חושבת על הציבור החרדי כאוסף של אינדיבידואלים שמנסים לקדם את הטוב הפרטי שלהם. ולא היא. הציבור החרדי הוא הקהילות החרדיות. הנציגים החרדיים מייצגים נאמנה את הקהילות שלהם ואת האינטרסים הקהילתיים שלהן. הציבור בחר בהם לשם כך, והם ממלאים את מלאכתם נאמנה. כפייה של תפיסה פוליטית אינדיבידואלית על הציבור החרדי אינה אלא ניסיון לשנות בכוח את ההעדפות שלו, ולשכנע אותו בפטרונות שהוא לא באמת יודע מה טוב לו ומה הוא "באמת רוצה".

מי ידאג לטוב המשותף?

המבנה הפוליטי שתיארתי למעלה מעלה מיד שאלה חמורה: אם כל נציג דואג בראש ובראשונה לאינטרסים של הקהילה שלו, מי ידאג לטוב המשותף? הרי בתחום הרשות העירונית מתגוררות קהילות רבות, וגם אם לכל אחד מהן צרכים ייחודיים, ישנן צרכים רבים המשותפים לכולם בשווה. כולם צריכים שהעיר תראה נקיה ומכובדת. כולם צריכים שיהיו בעיר עסקים נגישים, כולם צריכים שהעיר תגדיל את ההכנסות שלה ותייצר מקומות תעסוקה נוספים. אם כל נציג ממוקד בקהילה שלו, מי ידאג לטוב המשותף?

בפוליטיקה האינדיבידואלית, התשובה לכך היא פשוטה: כל עיקרה של הנציגות הציבורית היא דאגה לטוב המשותף. עם ראש העיר רוצה להיבחר שוב, הוא חייב להראות לתושבים שהוא מפתח את העיר ודואג לטובת כולם. אולם, בפוליטיקה הקהילתית, הטוב המשותף עלול להישכח. מה האינטרס של נציג חסידות אחת לדאוג לפיתוח העיר כולה? מדוע שנציג בני התורה ידאג לדברים שהם מעבר לשירותים הקהילתיים המינימליים? הלא היתרון שיגרום להם להיבחר שוב הוא לכאורה נאמנותם לקהילה, ולא ההישגים

המקצועיים שלהם בפיתוח העיר. גם אם כל אחד מהנציגים הקהילתיים צריך להתחשב ברצונות של הקהילות השונות, אין לו לכאורה מוטיבציה לדאוג לטוב המשותף.

יתרה מזו, כידוע, הפעילות השוטפת של רשויות השלטון מתנהלת בעיקר בידי הדרג המקצועי. תפקידיה של הנציגות הנבחרת הם שניים: לדואג לכך שהפקידות תהיה מקצועית, איכותית ויעילה, ולהתוות לה מדיניות. המבנה הקהילתי של הפוליטיקה החרדית מעלה את השאלה, מה יגרום לנציגי הקהילות לטרוח אחר הפקידות המקצועית הטובה ביותר. הפקידות המקצועית היא המקרה המובהק של "טוב משותף" – היא אינה מועילה לקהילה זו או אחרת, אלא לציבור כולו בשווה. כאשר אין לפוליטיקאים תמריץ לדואג לטוב המשותף, יש להם לכאורה פיתוי חזק מידי למנות לתפקידים המקצועיים את האנשים המקורבים להם (גם אם הם עומדים בדרישות הפורמליות) ולא את הטובים ביותר. ואכן, ד"ר נגיד קובלת על תהליך הבחירה של הפקידות המקצועית בערים החרדיות בדיוק מסיבה זו. היא כותבת:

סוגיית המינויים לראשי מחלקות ואגפים הינה חלק מההסכם ומחולקת לפי מפתח סיעתי. נורמה זו עלולה להביא לכך שאלו שיבחרו לתפקיד לא יהיו בהכרח המועמדים המתאימים ביותר, אלא המקורבים ביותר לאינטרסים הכלל ארציים של מפלגת האם. ההשפעה האפשרית על טיב ואיכות השירותים המוענקים לתושבים הינה ברורה.

בתור אדם שמשתייך לדרג המקצועי בעיר חרדית, אני חושב שמדובר בחשש מוגזם. יש בוודאי מקום לשיפור במקצועיות הפקידות בערים החרדיות, כמו בכל עיר אחרת. אם יש בעיה מיוחדת בכך בערים החרדיות, אין זה אלא מחמת הקושי למצוא אנשי מקצוע טובים מבני החברה החרדית, אשר מעלה צורך "לייבא" אותם מבחוץ. אבל דבר זה הולך ומשתנה בכל יום. כך או כך, הבעיה הייחודית של העיריות החרדיות אינה נובעת ממינוי מקורבים, כפי שרומזת ד"ר נגיד, ותהיה זו השמצה חסרת בסיס לומר שתופעה זו שכיחה בערים החרדיות יותר מערים אחרות. הפיתוי של מינוי אנשים הקרובים למפלגה שלך, גם אם הם אינם הטובים ביותר, אכן קיים, אך הוא קיים בכל מקום. ואדרבא, דומני כי לא אחטא לאמת אם אומר כי ברשויות החרדיות המקומיות הוא מצוי פחות. נציגי הציבור החרדים מתאפיינים לרוב במקצועיות רבה, והם שואפים לייעל כפי כוחם וכישוריהם את

המערכת. דומני כי הרשויות המקומיות החרדיות התברכו בראשי עיר מוכשרים ומקצועיים בהרבה מהמוצע הארצי, והם עושים עבודה נפלאה בתנאים לא פשוטים, ומצליחים לקדם ערים שנמצאות באשכולות הסוציו-אקונומיים הנמוכים למקום הרבה יותר גבוה ממה שהיינו מצפים.

הרבנים: סודה של הפוליטיקה החרדית

כיצד זה קורה? כיצד מתרחש הנס הזה ובאופן מופלא נבחרים לרשויות המקומיות החרדיות אנשים שמסורים לקידום הטוב המשותף? התשובה לשאלה זו נעוצה במרכיב חשוב מאד של הפוליטיקה החרדית שלא הזכרנו עד עכשיו: הרבנים. מי שבוחר את נציגי הציבור בחברה החרדית אינם ההמון אלא ראשי העדה, גדולי התורה ואדמו"רי החסידות השונות. כאן טמון סוד המקצועיות יוצאת הדופן של הפוליטיקאים החרדיים.

כאשר הפוליטיקה היא מלחמת הכל בכל וניסיון אנוכי של כל פרט למקסם את טובתו האישית, הדרך היחידה לוודא שיהיה מישהו שידאג לטוב המשותף היא לרתום את האינטרס האנוכי שלו לטובת הכלל. כך אכן עובדת הדמוקרטיה החילונית. היא מבוססת על הרעיון שהדבר הטוב ביותר לכל יחיד ששואף לקדם רק את הטוב הפרטי שלו הוא לבחור את נציג הציבור השוויוני ביותר, שעבורו בני האדם חסרי צבע והשתייכות קהילתית. כמובן, גישה זו לא תאפשר לפוליטיקה הציבורית לקדם את הצרכים הקהילתיים של הציבור, אך בחברה שאכפת לכל אדם רק מהטוב האנוכי שלו, זהו הדבר הטוב ביותר שהוא יכול לשאוף אליו.

לא כן ביהדות החרדית. היהדות החרדית מקדימה את טובת הכלל לטובת הפרט. מכך נובע גם שהיא נשמעת לראשי העדה: האנשים המובחרים ביותר בקרבה, המוסריים ביותר והרחוקים ביותר משיקולים אינטרסנטיים ואנוכיים. כיוון שהאדם החרדי מקדים את טובת הכלל לטובת הפרט, הוא בוחר להישמע לאנשים המובחרים שבקהילה, והוא אינו עושה זאת בקלפי, אלא בכל יום ויום, ללא שוט של שוטר או אימת החוק. בני הקהילה ישמעו לרבותיהם כי הם מאמינים להם והם משוכנעים שהם אינם מונעים מאינטרסים אישיים אלא מרצון אמיתי בטובת בני קהילתם. אנשים שהולכים לקבל מהאדמו"ר שלהם

עצה ותושייה בכל עניין גדול וקטן לא עושים זאת מאימתו, אלא מכך שהם משוכנעים שהוא חפץ בטובתם. אנשים שנשמעים לגדולי התורה בכל הוראותיהם משוכנעים שהדבר שמניע אותם הוא רצון בהצלחת בני התורה ובביצור היהדות הנאמנה. כאשר אנשים אלו הם הממונים על מינוי נציגי הציבור, מובטח שהם יחפשו את האנשים המקצועיים ביותר והמסורים ביותר, אלו שלא יפעלו מתוך מניעים אנוכיים, אלא מתוך רצון כן ואמיתי לשרת את הכלל כולו.

אין חולק על כך שהאדם הראוי ביותר לשרת את הכלל הוא זה שאינו מונע מאינטרס אנוכי אלא ממחויבות עמוקה לטובת הציבור. אין ספק בכך גם שיש אנשים כאלו בינינו. כולנו מכירים אותם. אנשים שמקימים ארגוני חסד. אנשים שמנהלים גמח"ם בבתים שלהם. אנשים שעוסקים בצרכי ציבור באמונה שלא על מנת לקבל פרס. בציבור שלנו, שמקדים את טובת הכלל לטובת הפרט, יש ברוך ה' אנשים רבים כאלו. הבעיה שאליה מתייחסת ד"ר נגיד היא כיצד לגרום לאנשים אלו לאייש את המשרות הציבוריות.

משרה ציבורית מקנה לאדם כוח רב. כאשר כוח זה נופל לידיים אינטרסנטיות, הן יכולות לנצל אותו לטובתן האישית ולהזניח את טובת הכלל. ישנו אפוא תמריץ חזק מאד לאדם אנוכי לנסות להתמנות למשרה ציבורית. האינטרס האנוכי של האדם מביא אותו לרדוף אחרי הכוח והכבוד וטובות ההנאה הכרוכים במשרה. מאידך, המניע האלטרואיסטי חלש מהמניע האנוכי. אדם שכל רצונו לעזור לכלל לא ילחם על משרה ציבורית עם בעלי הזרוע, שאינם בוחלים בכל אמצעי על מנת להשיג את המשרה הנחשקת. זוהי בעיה חמורה, שעומדת בבסיס המבנה הדמוקרטי של הפוליטיקה.

בציבור הכללי, שאינו נשמע לקול האנשים המוסריים ביותר שבו, הפתרון שנמצא לבעיה זו הוא בחירות דמוקרטיות. ההנחה היא שכל אדם פרטי חפץ בטובתו הוא, כאמור, ולכן הוא יבחר את האדם הראוי ביותר לתפקיד הציבורי, כלומר זה שמסור לשירות הציבור וגם מוכשר לביצוע התפקיד. עם זאת, יש בשיטה זו שני חסרונות ברורים המוכרים לכולנו. ראשית, האנשים המסורים לטובת הכלל אינם אלו שדוחפים את עצמם קדימה, ועל כן אפשרויות הבחירה שיש לציבור מוגבלות. הפוליטיקאים בציבור הכללי עלולים להיות אנשים שאוהבים שררה, שיודעים לדבר יפה ויודעים איך לדחוף את עצמם קדימה. אם

הם לא היו כאלה, הם לא היו נכנסים לתחרות הפוליטית המתישה. יתרה מזו, כיוון שהפוליטיקאי צריך להשיג את תמיכת ההמונים, הוא נדרש לפתות אותם. כך יוצא שהפוליטיקאי הנבחר עלול להיות בעל המדיניות הפופוליסטית ביותר, ולא בעל המדיניות הטובה ביותר.

כל זה נכון כאשר החברה אינה נשמעת לקול האנשים החכמים והמוסריים בקרבה. אולם, אם החברה כן נשמעת לקול האנשים החכמים והמוסריים שבה, אלו שאיננו חושדים בהם שמה שעומד בראש מעיניהם הוא צבירת כוח, הרי שנוכל לסמוך עליהם שהם ימנו את האנשים הראויים. הם בוודאי יחפשו את האדם המתאים ביותר לתפקיד, זה שהם סומכים עליו שהוא יעשה את מלאכתו נאמנה ולא יבקש את טובת עצמו. יתרה מכך, סביר שהם יוכלו לשכנע את האנשים המוכשרים לעבודה למלאות את התפקיד, אף אם הם מעצמם לא היו מעלים על דעתם לעסוק בעבודה המתישה של הפוליטיקה.

כך בדיוק עובדת היהדות החרדית. נציגי הציבור בחברה אינם מתמנים על ידי ההמון, שאינו מכיר את טיב העבודה הפוליטית, ונוטה פעמים רבות להשתכנע מאלו שלשונם חלקה, על אף שאין בהם אף כישרון מעשי מלבד זאת. אלו שבוחרים את העוסקים בצרכי הציבור הם הרבנים – האנשים החכמים והמוסריים ביותר בחברה, שמכירים היטב את צרכיה ויודעים איך מתנהלת הפוליטיקה ואילו כישורים נדרשים כדי להצליח בה. הרבנים הם אפוא סוד כוחה של הפוליטיקה החרדית. המינוי על ידי הרבנים הוא הסיבה שהפוליטיקאים החרדים מצטיינים כל כך בכישוריהם ובמסירותם.

"מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה". בחסדי ה', הציבור החרדי גדל בעשורים האחרונים באופן משמעותי מאד, והכפיל ושילש את עצמו. ערים חרדיות חדשות קמו, והן צומחות בקצב מהיר. צמיחה מבורכת זו מעלה אתגרים לא פשוטים, ומציבה בפני הרשויות המקומיות החרדיות משימות קשות מאד לביצוע. הן נדרשות ללמוד תוך כדי עבודה, ולהתאים את עצמן לצרכים הגדלים של הציבור. לפני כמה עשורים, אף אחד לא חשב על רשויות חרדיות. עיריית בני ברק התנהלה באופן מנומנם לפי הסדרים שנהגו בה מקדמת

דנא, וערים חרדיות אחרות לא היו בנמצא. אך כיוון שהרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, נולדו צרכים חדשים והתמודדויות חדשות.

הערים החרדיות נמצאות בחיתוליהן ויש להן אתגרים ייחודיים רבים. אי אפשר לצפות שהם יתנהלו באופן מושלם ויפתרו באורח פלא בעיות שעד אתמול אף אחד כלל לא הכיר. להתרשמותי, הרשויות המקומיות החרדיות מתמודדות עם האתגרים שלהן בצורה נהדרת. פעמים רבות לוקח זמן מה עד שמזהים בעיה ועד שלומדים איך לפתור אותה, אבל זהו טבעו של עולם. עלינו להתאזר אפוא בסבלנות, לנסות לשפר היכן שצריך, ולא להימנע מלהתרות על הדורש תיקון. אולם לצד זאת, ראוי להכיר טובה לאנשי הציבור הרבים, הדואגים בנאמנות, במסירות ובאמונה לצרכי הציבור, ולא לאמץ חלילה את התעמולה החילונית הצובעת את הפוליטיקה החרדית כולה בצבעים קודרים. מאחורי תעמולה זו עומדת בסך הכל קנאה בחוסן שלנו – השמיעה לקולם של גדולי ישראל.